

بسم الله الرحمن الرحيم

نقش ولایت‌پذیری فرزندان در تعالی خانواده

محمدصادق فاضل^۱

راضیه اشکی^۲

مائده منصوری^۳

منیره فلاح‌زاده^۴

چکیده

یکی از مسائل مهمی که اسلام بر آن تأکید دارد، مسئله ولایت‌پذیری است. از آنجا که این مسئله بر رشد و تعالی انسان و خانواده تأثیرگذار است، پرداختن به آن ضرورت دارد. خانواده اولین مکانی است که انسان در آن تربیت می‌شود و راه و رسم زندگی را می‌آموزد. از این رو همه اهداف تشکیل خانواده، رساندن انسان به رشد و تعالی است. اما این خانواده اگر بخواهد به خانواده متعالی تبدیل شود، نیاز به عوامل مختلفی دارد. ولایت‌پذیری پذیری یکی از عواملی است که در تعالی خانواده نقش دارد. ولایت‌پذیری به معنای پذیرش و احترام به مقام و نقش والدین و سرپرستان خانواده است. دین اسلام نیز بر چنین عملی تأکید نموده است. از این رو مقاله حاضر با هدف بررسی "نقش ولایت‌پذیری فرزندان در تعالی خانواده" به صورت توصیفی نگاشته شده و اطلاعات آن به صورت کتابخانه‌ای گردآوری شده است. دستاوردها حاکی از آن است ولایت‌پذیری در خانواده متعالی باعث تقویت هویت خانوادگی، مدیریت موثر روابط، تربیت صحیح فرزندان، حل و فصل بحران‌ها و توسعه مهارت‌های اجتماعی می‌شود.

^۱ استاد سطح عالی حوزه علمیه، قم، m_60_sfazel@yahoo.com

^۲ سطح دو، مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله علیها)، بوشهر

^۳ طلبه سطح دو، مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله علیها)، بوشهر

^۴ طلبه سطح دو، مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله علیها)، بوشهر

کلیدواژه‌ها: خانواده، خانواده متعالی، ولایت‌پذیری، تربیت، مهارت ارتباط مؤثر

خانواده کوچک ترین و مهم ترین نهاد در هر جامعه است. در این نهاد، افراد راه و روش مناسب برای زندگی در جامعه را یاد می گیرند. به دنبال آن می آموزند که چگونه فرد مفیدی برای خود، خانواده و جامعه باشند. این مجموعه کوچک، کانونی است برای اینکه به پیشرفت فردی و اجتماعی افراد کمک کند. با تشکیل آن نیز سنت ها و فرهنگ ها از نسلی به نسل دیگر منتقل می شود. همچنین تشکیل خانواده باعث تقویت و رشد اقتصادی، فرهنگی و آموزشی در جامعه می شود و پیشرفت را در تمام سطح جامعه گسترش می دهد. در میان همه ی اهداف تشکیل خانواده، رساندن انسان به رشد و تعالی از همه مهمتر است.

برای اینکه این مجموعه بتواند به خانواده متعالی تبدیل شود، راه های مختلفی وجود دارد. انسان با تقویت ایمان، ابراز احساسات، صبر در برابر مشکلات زندگی، بخشش و چشم پوشی از اشتباهات اعضای خانواده، گفتگو و هم اندیشی برای انجام بهتر کارها، رازداری و.... می تواند به رشد و تعالی اعضای خانواده کمک کند. یکی دیگر از این راه ها، "ولایت پذیری" است. ولایت پذیری در خانواده به معنای پذیرش و احترام به مقام و نقش والدین و سرپرستان خانواده است. درواقع این امر از اهمیت والایی برخوردار بوده و جایگاهی ارزشمند دارد. از این رو دین اسلام توجه به چنین عملی را ضروری می داند. در قرآن کریم نیز چندین بار به احسان و احترام به والدین تأکید شده است که ولایت پذیری از جمله آنهاست. ولایت پذیری در خانواده فواید زیادی دارد که از جمله آنها ایجاد نظم، تقویت آرامش، حل بحران ها، تقویت امنیت و فراهم شدن شرایط بهتر برای پیشرفت اعضای خانواده است.

با توجه به اهمیتی که ولایت پذیری در رشد و تعالی خانواده دارد، مقاله حاضر در صدد است تا "نقش ولایت پذیری فرزندان در تعالی خانواده" را مورد بررسی قرار دهد.

۱. تقویت هویت خانوادگی

خانواده نهادی است که در رشد و تکامل جامعه موثر است (دهقانپور، ۱۳۹۷) از این رو به تعلیم و تربیت انسان می پردازد. (پیروزفر، ۱۳۹۵، ش ۴، ص ۷۲) یکی از مشخصه هایی که بتوان خانواده را

به عنوان یک نهاد مقبول در جامعه به حساب آورد، این است که باعث انسجام و پیوند بین اعضای خانواده می‌شود. (دهقانپور، ۱۳۹۷) به همین دلیل هر نوع ارتباط والدین با فرزندان دارای اهمیت است. این ارتباط می‌تواند به صورت کلامی یا عملی باشد. گاهی این ارتباطات باعث نزدیک یا دور شدن والدین و فرزندان از هم می‌شود. (شریفی، ۱۳۹۶، ص ۶۳) به همین دلیل نقش اساسی در دستیابی یا عدم دستیابی اعضای خانواده به هویت صحیح و مناسب دارد. (پیروزفر، ۱۳۹۵، ش ۴، ص ۷۳) از این رو هر نوع ارتباط والدین با فرزندان از اهمیت بسیاری برخوردار است و می‌تواند آنها را به هم نزدیک یا از هم دور کند. در این صورت است که هویت خانوادگی شکل می‌گیرد. منظور از این نوع هویت، تعیین نسبت میان فرد و خانواده اوست. (شریفی، ۱۳۹۶، ص ۶۳) بر همین اساس است که چندین مفهوم روانی- اجتماعی- جامعه‌ای و جامعه‌شناسی را در بر می‌گیرد. (دوران، ۱۳۸۳، ش ۴۴، ص ۹۹) به همین دلیل انسان باید عوامل تقویت کننده هویت خانوادگی را بشناسد.

عوامل مختلفی جهت تقویت هویت خانوادگی وجود دارد. یکی از عوامل مهم شکل گیری هویت خانوادگی، تبادل عاطفی است. والدین باید برای این کار طرح‌های متعادلی را تنظیم کنند. با این روش انگیزه و کشش عاطفی بین اعضای خانواده ایجاد می‌شود و احساس امنیت، اطمینان و اعتماد به وجود می‌آید. به دنبال آن احساس تعلق به خانواده، روح خوش بینی و مثبت نگری در فرزندان پرورش می‌یابد. (شریفی، ۱۳۹۶، ص ۶۳) از این رو اسلام نیز به مسئله تحکیم بنیان خانواده توصیه می‌کند تا به وسیله آن جو محبت آمیز بر روابط و محیط خانوادگی، حاکم باشد (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۸۶) و انسجام و وحدت بین آنها شکل گیرد. این انسجام موجب نزدیک شدن اعضای خانواده با یکدیگر می‌شود و تقویت هویت خانوادگی را به همراه می‌آورد.

عامل دیگری که به تقویت هویت خانوادگی کمک می‌کند، مشورت است. مشورت یک امر عقلانی است. انسان به دلیل محدودیت در شناخت، برای کسب آگاهی و دستیابی به تصمیم درست، به بهره برداری از اندیشه دیگران نیاز دارد. (جباران، ۱۴۰۰، ش ۴۶، ص ۱۷) خداوند نیز می‌فرماید: "وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ ۖ يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا مَالَ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ" (شوری، ۳۸) از این رو انسان باید در همه امور مشورت کند. مشورت در خانواده نیز جایگاه خاصی دارد. باعث بالا رفتن اعتماد به نفس و به دنبال آن رشد و ارتقای انسان می‌شود. در واقع زمانی که زن و مرد از یکدیگر یا از فرزندان سوال می‌پرسند، نهفته‌های درونی آنها

ظهور پیدا می‌کند. اعضای خانواده به دنبال حل آن مسئله می‌گردند و برای اجرای آن تلاش می‌کنند. (جباران، ۱۴۰۰، ش ۴۶، ص ۱۸) از این طریق فرزندان می‌توانند از علم و تجربیات بزرگترها بهره‌مند شوند و خود را نیز در موقعیتی قرار دهند که با آنها مشورت شود. این امر باعث نزدیکی و پیوند بین اعضای خانواده می‌شود و احساس تعلق به خانواده بارور می‌گردد. همین امر باعث تقویت هویت خانوادگی می‌گردد. (شریفی، ۱۳۹۶، ص ۶۳)

ولایت پذیری کمک می‌کند تا خانواده‌ها هویت و انسجام خود را پیدا کنند. زمانی که اعضای خانواده به رهبری یکی از والدین به بزرگترها احترام می‌گذارند، احساس تعلق و همبستگی بیشتری در بین آنها شکل می‌گیرد. این امر باعث می‌شود که اعضا در مواجهه با چالش‌ها به یکدیگر نزدیک شوند. به دنبال آن می‌توانند با مشورت و همکاری، از بروز مشکلات جلوگیری کنند یا با همفکری اعضای خانواده، مشکلات به وجود آمده را برطرف نمایند. در واقع ولایت پذیری کمک می‌کند تا افراد کم تجربه، از دانش و تجربه ولی خود بهره‌مند شوند و مسیر درستی را برای رسیدن به اهداف خود بیمایند. در این صورت زودتر و بهتر به موفقیت می‌رسند. این موفقیت باعث ایجاد نشاط، رشد و کمال در اعضای خانواده می‌شود که به دنبال آن باعث تقویت هویت خانواده می‌شود. از این رو می‌توان گفت، ولایت پذیری در شکل‌گیری خانواده متعالی نقش دارد.

۲. مدیریت موثر روابط

یکی از مهمترین پایگاه‌های ایجادکننده سلامت روحی و روانی انسان، خانواده است. (کاظمی، ۱۳۹۷، ش ۹، ص ۳۴) درواقع رابطه صحیح والدین با فرزندان است که می‌تواند تأثیر بسزایی در سلامت روان آنان داشته باشد. (محمدی نسب، ۱۴۰۰، ش ۴۲، ص ۶۴) از آنجا که فرزندآوری و تربیت آن، از وظایف مهم خانواده است؛ (هژبرخواه، ۱۴۰۲، ش ۱، ص ۲) ابتدا والدین باید ارتباط خوبی با فرزندان خود برقرار کنند. زیرا "خانواده نخستین نهاد اجتماعی است که در آن، فرزندان نوع و کیفیت ارتباط فردی و کنش ارتباطی را با والدین خود تجربه می‌کنند." (ساعی، ۱۴۰۱، ش ۹۵، ص ۶۵) چنین ارتباطی می‌تواند بر آینده فرزندان و رفتارهای آنان تأثیر گذار باشد. (زراغان، ۱۳۹۲، ش ۵۹، ص ۲۰۰) درواقع "این ارتباط می‌تواند زمینه خرد اجتماعی تلقی شود که پشتیبان رشد

شامل احترام، تعامل با خانواده، کنترل خشم، نظم و انضباط، تعیین هدف و ... می‌شود. به دنبال آن فرد می‌تواند توانایی رویارویی با مشکلات را بیاموزد و به سلامت روح و روان خود نیز کمک کند. (مؤمنی مهموئی، ۱۳۹۰، ش ۴، ص ۹۵ و ۹۶) از این رو امیرالمومنین علی (علیه السلام) می‌فرمایند: "مردم از گروه‌های گوناگونی می‌باشند که اصلاح هر یک جز با دیگری امکان ندارد و هیچ یک از گروه‌ها از دیگری بی‌نیاز نیست." (نهج البلاغه، نامه ۵۳)

ولایت پذیری نه تنها به انسجام درون خانواده کمک می‌کند، بلکه مهارت‌های اجتماعی اعضای خانواده را نیز افزایش می‌دهد. با یادگیری نحوه همکاری و احترام به رهبری، اعضا می‌توانند در جامعه نیز روابط بهتری برقرار کنند و در تعاملات اجتماعی خود، موفق تر باشند. در واقع انسان نیازهایی دارد که برخی از آنها در خانواده پاسخ داده نمی‌شود. به همین دلیل باید وارد اجتماع شود تا راهکارهایی برای رفع نیازهای خود بیابد. شخصی که در محیط خانواده ولایت پذیری را آموخته باشد، می‌تواند به راحتی در گروه‌های اجتماعی عضو شود. به دنبال آن با پیروی از دستورات رهبر گروه و همکاری با اعضای آن، به پیشبرد اهداف کمک کند. در این صورت از تجربیات دیگران نیز استفاده می‌کند و بر مهارت‌های خود می‌افزاید. در این مسیر استعدادهای خود را نیز شکوفا می‌کند و به رشد و کمال می‌رسد. انسانی که به کمال رسیده باشد می‌تواند خانواده خود را نیز متعالی کند. به همین علت است که می‌توان ولایت پذیری را در توسعه مهارت‌های اجتماعی تأثیر گذار دانست و به نقش آن در تعالی خانواده پی برد.

نتیجه گیری

خانواده کانونی است که فضای مناسبی را برای رشد فردی و اجتماعی افراد آماده می‌کند. به دنبال آن باعث رشد اقتصادی، فرهنگی و آموزشی جامعه می‌شود. از این رو همه اهداف تشکیل خانواده، رساندن انسان به رشد و تعالی است. عوامل متعددی در تبدیل شدن این مجموعه به خانواده متعالی نقش دارند. یکی از مهمترین آنها ولایت پذیری است. ولایت پذیری در خانواده به معنای پذیرش و احترام به مقام و نقش والدین در خانواده است. از این رو ولایت پذیری می‌تواند با تقویت

هویت خانوادگی، مدیریت مؤثر روابط، تربیت صحیح فرزندان، حل و فصل بحران‌ها و توسعه مهارت‌های اجتماعی، نقش مؤثری در تعالی خانواده ایفا کند.

فهرست منابع

• قرآن

• نهج البلاغه

۱. الشیعه، "بیان رفتارهای اجتماعی در احادیثی از امام علی (علیه السلام)"، بی تا، مشاهده شده در ۲۲ آبان ۱۴۰۳، fa.al-shia.org.

۲. امیرحسینی، زهرا، "اصول و شیوه‌های مؤثر در ارتباط والدین و فرزندان"، طه‌ورا، سال چهارم، ش ۱۱، ۱۳۹۰.

۳. باقی، عبدالرضا و همکاران، "اصول و راهبردهای امام علی (علیه السلام) در مدیریت بحران‌های سیاسی-اجتماعی"، فصلنامه مدیریت بحران، سال دوازدهم، دوره جدید، ش ۴، ۱۳۹۹.

۴. باقی نصرآبادی، علی، "استاد مطهری و نقد اندیشه‌های جامعه شناختی"، فصلنامه علمی پژوهشی قبسات، سال نهم، ش ۳۰ و ۳۱، ۱۳۸۳.

۵. بازدار، مرتضی و همکاران، "والدین و تعلیم و تربیت دینی فرزندان"، کنفرانس بین المللی علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی، استانبول-ترکیه، دوره دوم، ۱۳۹۴.

۶. پیروزفر، سهیلا، حسینی محمدآباد، سیدعلی اصغر، "نقش خانواده در تکوین هویت فردی فرزندان با تأکید بر آموزه‌های دینی"، فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، سال بیست و دوم، ش ۴، ۱۳۹۵.

۷. جباران، محمدرضا، "تأثیر مشورت همسران در سعادت خانواده از منظر قرآن و روایات"، پژوهشنامه معارف قرآنی، سال دوازدهم، ش ۴۶، ۱۴۰۰.

۸. جعفری زهرا، یارمحمدی واصل، مسیب، "رهیافت‌هایی از مهارت‌های زندگی در نهج البلاغه"، پژوهشنامه نهج البلاغه، سال چهارم، ش ۱۵، ۱۳۹۵.

۹. حسین پور، جعفر، پور رستم، مجید، "عوامل مؤثر بر ارتقاء مهارت‌های اجتماعی کارکنان پلیس راهور"، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات امنیت اجتماعی، سال نهم، ش ۵۴، ۱۳۹۷.
۱۰. حمیدزاده، غلامرضا، "والدین اولین معلمان فرزندان"، فصلنامه رشد آموزش خانواده، سال سوم، ش ۲، ۱۴۰۰.
۱۱. دوران، بهزاد، "هویت خانوادگی و تعامل در فضای سایبرنتیک"، فصلنامه مسائل اجتماعی ایران، دوره ۱۳۸۳، ش ۴۴، ۱۳۸۳.
۱۲. دهقانپور محمدآبادی، فاطمه، صمصامی مزرعه آخوند، زینب، "جایگاه خانواده در تحول و شکل‌گیری هویت فرزندان"، همایش ملی کودکان ایران اسلامی در دوره پیش دبستانی، یزد، سال اول، ۱۳۹۷.
۱۳. زراغان، منصوره، "موفقیت خانواده و تأثیر خانواده‌ی جهت‌یاب در آن"، مطالعات راهبردی زنان، سال پانزدهم، ش ۵۹، ۱۳۹۲.
۱۴. سمیعی زفرقندی، مرتضی، زارع بیدکی، لیلا، "رابطه محیط خانواده با مهارت‌های اجتماعی و حل مسئله دانش آموزان دختر دوره متوسطه دوم"، فصلنامه علمی پژوهشی خانواده و پژوهش، جلد ۱۷، ش ۴، ۱۳۹۹.
۱۵. سالاروند، آزاده، ترکیان تبار، منصور، "آموزش مهارت‌های اجتماعی و تأثیر آنان بر سبک زندگی دانش آموزان"، کنفرانس بین‌المللی روانشناسی جامعه‌شناسی علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، شیراز، سال سوم، ۱۳۹۶.
۱۶. ساعی، منصور، "الگوهای ارتباطات میان فردی و والدین و فرزندان در خانواده (تحلیل تجربه فرزندان در خانواده‌های تهرانی)"، فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ-ارتباطات، سال سی و سوم، ش ۵۸، ۱۴۰۱.
۱۷. شریفی، محمدرضا، "جوان و بحران هویت"، تهران، انتشارات سروش، چاپ ششم، ۱۳۷۹.
۱۸. صیوری، منیره، "بسته آموزشی بحران و مدیریت بحران"، سازمان مدیریت بحران کشور.
۱۹. طباطبایی، سید محمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۷۴.

۲۰. طباطبایی، سید محمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۷۴.
۲۱. قرائتی، محسن، درسهایی از قرآن، قم، بی نا، بی تا.
۲۲. قلی زاده کلان، فضل‌الله، "کودکان آینه رفتار والدین"، نشریه پاسدار اسلام، ش ۱۸۳ و ۱۸۴، ۱۳۷۶.
۲۳. کاظمی تربقان، سید محمدرضا، "بررسی رابطه والد فرزندی با حمایت اجتماعی در نوجوانان"، مجله پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، سال اول، ش ۹، ۱۳۹۷.
۲۴. کوثری، یدالله، "مقابله اثربخش با بحران در زندگی"، مجله حدیث زندگی، ش ۸، ۱۳۸۱.
۲۵. متولی حبیبی، مسلم، "۶ گام مؤثر در مدیریت بحران"، نشریه تدبیر، سال هجدهم، ش ۱۶۸، ۱۳۸۵.
۲۶. مجیدزاده، رقیه، "تربیت فرزند در خانواده، بایدها و نبایدها"، اولین همایش بین‌المللی معلمان برتر و مدارس پیشرو در هزاره سوم، بوشهر، سال اول، ۱۴۰۲.
۲۷. محمدی نسب، حمیده و همکاران، "نیازهای نوجوانان در رابطه والد-فرزندی، یک مطالعه کیفی"، مجله مطالعات روانشناسی تربیتی، دوره ۱۸، ش ۴۲، ۱۴۰۰.
۲۸. مصباح یزدی، محمدتقی، اخلاق در قرآن (۳)، تحقیق و نگارش: محمدحسین اسکندری، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (قدس سره)، چاپ هشتم، ۱۳۹۴.
۲۹. مصباح یزدی، محمدتقی، "جلسه هجدهم: زندگی اجتماعی یا انزوا طلبی؟"، پایگاه اطلاع رسانی آثار حضرت آیت‌الله مصباح یزدی، ۱۳۹۸ (۳ مهر)، مشاهده شده در ۲۲ آبان ۱۴۰۳، mesbahyazdi.ir.
۳۰. مصباح یزدی، محمدتقی، "جلسه بیستم، الزامات زندگی اجتماعی"، ۱۳۹۸ (۱۷ مهر)، مشاهده شده در ۲۲ آبان ۱۴۰۳، mesbahyazdi.ir.

۳۱. مؤمنی مهموئی، حسین و همکاران، "بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر سلامت روان و عزت نفس دانش آموزان دختر پایه پنجم مقطع ابتدایی"، فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی، سال ششم، ش ۴، ۱۳۹۰.

۳۲. نوروزی، سهراب، "نقش خانواده در ارتباط مؤثر"، کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی، بوشهر، ۱۳۹۳.

۳۳. هاشمی، سیدحسین، "چیستی و اهداف تربیت"، پژوهش‌های قرآنی، سال پانزدهم، ش ۶۰-۵۹، ۱۳۸۸.

۳۴. هژبرخواه، ام‌البنین و همکاران، "مقایسه رابطه والد-فرزندی، سبک‌های هویت و شفقت به خود نوجوانان خانواده‌های تک فرزندی و چند فرزندی"، ریش روان‌شناسی، سال دوازدهم، ش ۱، ۱۴۰۲.